

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/124/102-105>

Zümrüd Məmmədova
Bakı Slavyan Universiteti
<https://orchid.org/0009-0003-7398-424X>
zmrdrmmmdv2020@gmail.com

Ali təhsil müəssisələrində yeni təlim texnologiyaların tətbiqi

Xülasə

Bu gün informasiya və kompüter texnologiyaları olmadan həyat təsəvvür etmək çətindir. Məqalədə müasir texnologiyaların müxtəlif istiqamətləri nəzərdən keçirilir ki, bunlar tələbələrin tədris prosesini daha asan, əlçatan, maraqlı və məhsuldar edir. Bugünkü əsas metodoloji yeniliklər interaktiv tədris metodlarının tətbiqi ilə bağlıdır. İnteraktiv öyrənmə ilk növbədə qarşılıqlı öyrənmədir ki, bu zaman müəllim və tələbə bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olurlar. İnteraktiv öyrənmə fəal öyrənmə formasına aiddir.

Açar sözlər: *müasir texnologiyalar, tədris texnologiyaları, ali təhsil müəssisəsi, tədris prosesinin kompüterləşdirilməsi, interaktiv metodlar*

Zumrud Mammadova
Baku Slavic University
<https://orchid.org/0009-0003-7398-424X>
zmrdrmmmdv2020@gmail.com

Application of New Teaching Technologies in Higher Education Institutions

Abstract

Today, it is difficult to imagine life without information and computer technologies. The article examines various areas of modern technologies that make the teaching process for students easier, more accessible, more engaging, and more productive. The main methodological innovations of today are related to the application of interactive teaching methods. Interactive learning is, first of all, mutual learning, during which the teacher and the student interact with each other. Interactive learning belongs to the form of active learning.

Keywords: *modern technologies, teaching technologies, higher education institution, computerization of the teaching process, interactive methods*

Giriş

Müasir cəmiyyət daim inkişaf edir və yüksək səviyyəli təhsilə malik, iş tapşırıqlarını yaradıcılıq yanaşması ilə yerinə yetirə bilən mütəxəssislərə ehtiyac duyur. Belə mütəxəssislərin hazırlanmasında ali təhsil müəssisələrinin, eləcə də onlarda tətbiq olunan texnologiyaların rolu çox önəmlidir. Ali təhsil müəssisələrində tədris texnologiyaları mütləq müasir olmalı və hətta bəzən müasirlikdən bir addım irəlidə olmalıdır. Çünki konservativ üsullarla hazırlanmış mütəxəssis gələcəkdə işəgötürənlərin tələblərinə cavab verə bilməyəcək, çalışacağı müəssisələrin inkişafına töhfə verə bilməyəcək, iş prosesinə uyğunlaşmaqda çətinlik çəkəcək və karyera pillələrində irəliləməsi məhdudlaşacaq. Hətta belə bir mütəxəssis hazırlıq keçdiyi sahədə özünə tətbiq sahəsi tapa bilməyə bilər (Cəfərov, 2018).

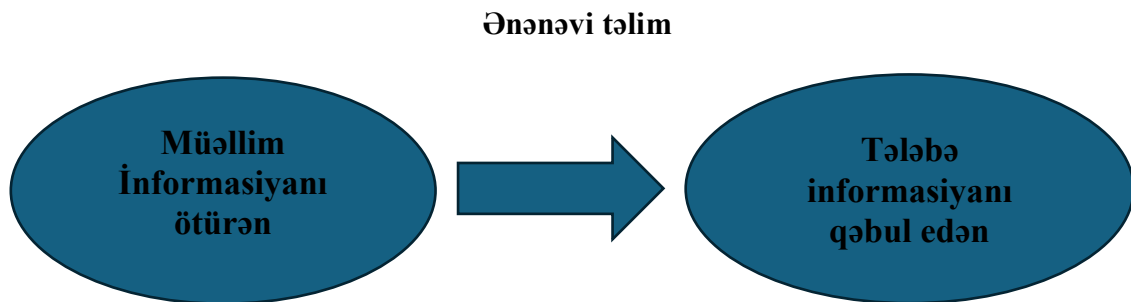
Müasir dünyada təhsil səmərəli öyrənməni təmin edən innovativ metod və alətlərdən istifadəni nəzərdə tutur. Ənənəvi üsullar artıq yüksək keyfiyyətli nəticə vermir. Klassik məktəbin müasir dövrün unikal yenilikləri ilə birləşməsi şagirdlərə biliklərin tam spektrini təqdim etməyə və onların oxumağa olan həvəsini stimullaşdırmağa imkan verir.

Tədqiqat

Ənənəvi təlim metodunda (buna ənənəvi təlim də deyilir) müəllim əsas sima olub yalnız tələbələrə diktə edir, öyrədir. Buna ənənəvi təlim prosesi deyilir ki, uzun illər belə təlim prosesi mövcud olmuş və bu gün də yeniliyə can ataraq yaşamaqdadır. Ənənəvi təlim prosesində müəllim fəaldır, tələbələr isə passiv dinləyicidirlər. Müəllim deyir, tələbələr eşidir. Belə dərs prosesində qarşılıqlı əlaqə, əks əlaqə yoxdur. Tələbə bu prosesdə yalnız bir obyektədir. Müəllimin tələbələrlə əlaqəsi yalnız suallara verilən cavablar, yazı işləri vasitəsilə həyata keçirilir. Tələbələrə çatdırılan biliyin mənimsənilməsi baxımından belə metod səmərəsizdir. Lakin belə ənənəvi dərslərin də müəyyən müsbət cəhətləri vardır. Belə ki, müəyyən vaxt çərçivəsində tələbələrə müəyyən bilik və məlumatlar verilir. Tələbələrin bilik dairəsi genişlənir, məlumatları artır. Bu prosesdə təlim tələbələri inkişaf etdirir. Amma buna inkişafetdirici təlim deyə bilmərik. Bu prosesdə yalnız biliklər, məlumatlar genişləndirilir, inkişaf etdirilir. Buna inkişafetdirici təlim yox, təlim inkişaf etdirir deyə bilərik. Tələbənin belə fəaliyyəti produktiv deyil, reproduktiv təlim adlanır (Chernilevskiy, 2002).

Ənənəvi dərs tipində mövzuların tədrisi zamanı sinifdə ümumi gərginlik hökm sürür, tədris prosesi şagird və ya tələbələrin deyil, daha çox müəllimin aktual hesab etdiyi məsələlərin həllinə yönəlir. Bu zaman şagirdlərin əksəriyyəti təlim prosesində passiv iştirak edir. Ona görə də dərslər eyni tipli olub, şagirdlər üçün darıxdırıcı keçir. Hər bir dərs öz predmeti səciyyəsinə tədris olunur, bu zaman həm də fənlərarası əlaqəyə az diqqət yetirilir. Bu prosesə interaktiv deyil, interpassiv deyilir.

Eyni zamanda, ənənəvi təlimdə hazır informasiyanın çatdırılması ilə onun mənimsənilməsi üçün şərait yaradılması müəllimin başlıca funksiyasını təşkil edir.

Müasir texnologiyalar həmçinin tədris prosesini daha maraqlı və əlçatan edir. Tələbələr müxtəlif IT texnologiyalarının tətbiq olunduğu, yaradıcılıq yanaşmasının tələb olunduğu dərslərdə iştirak etməyə daha böyük həvəs göstərirlər. Bundan əlavə, müasir “uzaqdan giriş” imkanları sayəsində minlərlə kilometr məsafədə yerləşən və ya təhsil sistemi zəif inkişaf etmiş uzaq bölgələrdə yaşayan tələbələr də təhsil ala bilirlər.

Buna görə təlim texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi demək olar ki, bütün inkişaf etmiş ölkələrdə peşə təhsilinin inkişafının bir çox istiqamətləri arasında ilk yerlərdən biridir. Son onilliklər ərzində ölkəmizdə bu problemə çox diqqət yetirilir. Ali təhsilin müasir islahatlarında universitet praktikasında yeni tədris texnologiyalarının inkişafı və tətbiqi üçün məsul olan istiqamətin rolu əhəmiyyətli dərəcədə artır.

Bəs “müasir tədris texnologiyaları” anlayışı nədən ibarətdir?

Bunun üçün əvvəlcə “texnologiya” terminini müəyyən etmək lazımdır. Texnologiya – müəyyən bir fəaliyyət sahəsində istifadə olunan və konkret nəticəyə gətirib çıxaran metodlar, proseslər və materialların məcmusudur.

“Texnologiya” sözü yunan mənşəlidir və *technē* (sənət, peşə, elm) və *logos* (anlayış, təlim) sözlərindən yaranmışdır. Xarici sözlər lüğətində belə izah olunur: “Texnologiya – istehsal proseslərinin (metal, kimya və s.) həyata keçirilmə üsulları və vasitələri haqqında biliklər toplusudur.”

Texnologiya vasitəsilə intellektual informasiya praktik həllər dilinə çevrilir. Texnologiya həm fəaliyyət üsulları, həm də fərdin bu fəaliyyətə necə qatıldığını ifadə edir.

Belə hesab olunur ki, hər bir fəaliyyət ya texnologiya, ya da sənətdir. Sənət intuisiya, texnologiya isə elm üzərində qurulur. Hər şey sənətdən başlayır, texnologiya ilə tamamlanır və sonra bütün proses yenidən başlayır.

Öyrənmə texnologiyası prosedur və əməliyyatların ardıcılığıdır; bu elementlər birləşərək tam bir sistem təşkil edir və onun pedaqoji praktikada tətbiqi tədris və tərbiyə üzrə təmin edilmiş məqsədlərə nail olmağa gətirib çıxarır (Məmmədova, 2020).

İnteraktiv təlimin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, tədris prosesi elə təşkil olunur ki, demək olar ki, bütün tələbələr öyrənmə prosesinə cəlb edilir. Onlar öz biliklərini və düşüncələrini anlamaq və üzərində düşünmək imkanı əldə edirlər.

Tələbələrin öyrənmə prosesində birlikdə fəaliyyəti, dərs materialını mənimsəməsi isə göstərir ki, hər biri öz fərdi töhfəsini verir, biliklər, ideyalar və fəaliyyət üsulları ilə mübadilə aparılır.

Müasir təhsil texnologiyalarının meydana çıxmasından bəri tədris prosesi sürətlə inkişaf etməyə başlamışdır. Beləliklə, biz adi təbəşirli lövhələrdən interaktiv lövhələrə keçdik və bu da tədris imkanlarını xeyli genişləndirdi. Cəlbədiçi platforma məktəblilərdən və tələbələrdən tutmuş valideynlərə və müəllimlərə qədər hər kəs tərəfindən yüksək qiymətləndirildi. Bu, interaktiv vasitələrin tədris prosesinə tətbiqinin başlanğıcı oldu. Hazırda ənənəvi üsullar müasir nailiyyətlərlə elə orqanik və məhsuldar şəkildə birləşir ki, bu da tamamilə yeni bir təhsil səviyyəsi yaradır (Əliyeva & Məmmədova, 2014, s. 17).

İnteraktiv təlim dedikdə artıq yeni mərhələyə keçmiş və müstəqil metodikaya çevrilmiş bir tədris forması nəzərdə tutulur. Bu proses müəllimlə tələbələr, müəllimlə şagirdlər və ya bütöv qruplar arasında səmərəli qarşılıqlı əlaqəyə əsaslanır. Bu, qarşılıqlı dialoq şəklində aparılan tədrisdə və daha yaxşı qarşılıqlı anlaşmanı təmin edir. İnteraktiv metodun tətbiqi sayəsində təhsilənləri sadəcə dərsə cəlb etmək deyil, həm də onlara müəyyən nəticələrə nail olmaq, liderlik keyfiyyətlərini nümayiş etdirmək və kollektivdə birgə işləmək üçün motivasiya vermək mümkündür.

Hazırda təhsil sahəsində “interaktiv metodlar”, “fəal təlim üsulları” və “təlim texnologiyaları” kimi anlayışlara olduqca tez-tez rast gəlirik. Son illər xarici beynəlxalq qurumlar və yerli təşkilatlar müasir təlim metod və texnologiyalarının müəllimlər arasında geniş yayılması üçün on ildən artıq müddətdə seminarlar, mühazirələr və müxtəlif layihələr həyata keçirirlər. Yeni yanaşmalar, vasitələr və metodlar yalnız yaradıcı düşüncəni və müstəqilliyi təşviq etmir, eyni zamanda insanın şəxsiyyətinin formalaşmasına, onun cəmiyyətə, təbiətə və insanlara münasibətinin zənginləşməsinə, mənəvi inkişafına da xidmət etməlidir (Polat, 2010).

İnteraktiv yanaşmalar müəllim və tələbə arasında əməkdaşlıq mühitinin formalaşmasına şərait yaradır, onları qarşılıqlı və məqsədyönlü fəaliyyətə yönəldir, dərslə psixoloji atmosferi sağlamlaşdırır və müsbət emosional mühit yaradır. Azərbaycanda interaktiv metodlardan istifadə edən az sayda müəllimin fəaliyyətinə nəzər yetirdikdə xarici təcrübənin effektivliyi bir daha təsdiqlənir. Lakin bu metodların tətbiqində tam şəkildə təqlidə və mexaniki köçürməyə yol verilməməlidir. Hər bir fəal və yaradıcı Azərbaycan müəllimi prosesə yanaşarkən tələbələrin sosial şəraitini, ictimai mühiti, milli mentaliteti, adət-ənənələrimizi, fənnin mahiyyətini və praktik əhəmiyyətini, fənlərarası əlaqələri, biliklərin inteqrasiyası imkanlarını, həmçinin tələbələrin yaş xüsusiyyətlərini və fərdi psixoloji-pedagoji cəhətlərini nəzərə almalı, təlim prosesini yaradıcı formada təşkil etməlidir (Nəzərov, 2012, s. 37).

Ali təhsil müəssisələrində müasir tədris texnologiyaları aşağıdakı əsas istiqamətləri əhatə edir:

1. Tədris prosesinin kompüterləşdirilməsi.

Şəxsi kompüter böyük həcmdə məlumatın sürətli və dəqiq saxlanması və emalı üçün ciddi vasitədir. Onun tədris prosesində tətbiqi öyrənməni xeyli sürətləndirir, yeni imkanlar açır və tələbənin dünyagörüşünü genişləndirir. Kompüterləşdirmə həmçinin tələbələrin müstəqil işini asanlaşdırır, onu daha sürətli və maraqlı edir (Quliyev, 2017).

2. İnternet.

İnternet — məlumatların saxlanması və mübadiləsi üçün dünya səviyyəsində kompüter şəbəkələri sistemidir.

3. *Multimedia materialları.*

4. *Distant təhsil (Məmmədov, 2019).*

5. *Media kitabxanası.*

Əsasən ali məktəb kitabxanası olsa da, mediakət yalnız kitabları deyil, həm də müxtəlif daşıyıcılarda video və audio materialları əhatə edir və onlara uzaqdan giriş imkanı təqdim edir (Zhurnal Innovatsionnyy vestnik region (InVestRegion), 2014).

Texnologiyanın köməyi ilə həll olunan başlıca problem təlim prosesinin idarə olunmasıdır (Zaytseva, 2006).

Müasir təlim texnologiyalarında isə təlimin məqsədi şagirdin idrak, emosional və davranış səviyyəsində inkişafını təmin etmək kimi müəyyənləşdirilir (Nəzərov, 2012, s. 12).

Beləliklə, müasir tədris texnologiyaları “sərhədsiz təhsil” yaratmaq imkanı verir və bu gün onlar təhsil prosesinin real fəaliyyət göstərən hissəsinə çevrilmişdir.

Nəticə

Hazırda ölkə təhsilinin keyfiyyətinin artırılması problemi tədris texnologiyalarının təkmilləşdirilməsinə ehtiyac yaradır. Təcrübə göstərir ki, fəal öyrənmə metodlarının tətbiqi yalnız təlim alanların peşəkar hazırlıq səviyyəsini artırmaqla qalmır, eyni zamanda təhsil prosesini daha maraqlı və məhsuldar edir.

Ədəbiyyat

1. Cəfərov, A. (2018). *Təhsil prosesində interaktiv üsulların effektivliyi*. Elm və Təhsil.
2. Chernilevskiy, D. V. (2002). *Didakticheskiye tekhnologii v vysshey shkole: uchebnoye posobiye dlya vuzov*. YUNITI-DANA.
3. Əliyev, S. (2021). *Uzaqdan təhsil: konsepsiya və tətbiq imkanları*. Modern Təhsil.
4. Əliyeva, F., & Məmmədova, Ü. (2014). *Müasir təlim texnologiyaları*.
5. Əliyeva, N. (2018). *Müasir təhsil texnologiyaları və onların tətbiqi*. Təhsil Nəşriyyatı.
6. Zhurnal Innovatsionnyy vestnik region (InVestRegion). (2014). № 3.
<https://istina.msu.ru/journals/95307/>
7. Zaytseva, L. A. (2006). Ispol'zovaniye informatsionnykh komp'yuternykh tekhnologiy v uchebnom protsesse i problemy yego metodicheskogo obespecheniya. *Internet-zhurnal «Eydos»*.
<http://www.eidos.ru/journal/2006/0901-5.htm>
8. Məmmədov, R. (2019). *Ali təhsildə interaktiv təlim metodları*. Elm və Təhsil.
9. Məmmədova, L. (2020). Tələbələrdə yaradıcılıq bacarıqlarının inkişafında müasir texnologiyaların rolu. *Pedagoji Elmlər Jurnalı*, (2), 45–53.
10. Nəzərov, A. (2012). *Müasir təlim texnologiyaları (Dərs vəsaiti)*. ADPU Nəşriyyatı.
11. Polat, Ye. S. (2010). *Sovremennyye pedagogicheskiye i informatsionnyye tekhnologii v sisteme obrazovaniya: uchebnoye posobiye dlya studentov vuzov*.
12. Quliyev, F. (2017). *Tədris prosesində multimedia vasitələrinin rolu*. Təhsil və İnnovasiya.

Daxil oldu: 01.08.2025

Qəbul edildi: 21.10.2025